

اَفتیمون و کُشوث

لیلا عبدی، غلامرضا امین*، محبوبه بزرگی، امیر خلیج، روجا رحیمی، آزاده رییس دانا، محمدرضا شمس اردکانی، میثم شیرزاد، بهزاد ذوالفقاری، امیرمهدی طالب،

زیرگروه گیاهان دارویی و داروسازی سنتی گروه حکمت، طب اسلامی و طب سنتی، فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران

چکیده: اَفتیمون و کُشوث دو گیاه مطرح در طب ایرانی با کاربردهای متفاوت هستند که به علت شباهت های زیاد ظاهری، اغلب به طور اشتباه به جای یکدیگر مورد استفاده قرار می گیرند. واژه اَفتیمون (epithymum) یک لغت یونانی است با این تفسیر که "epi" در زبان لاتین به معنای "روی" و "thymum" به معنای "مربوط به thymus" می باشد. با توجه به معنا و ماهیت آن که گیاهی سرخ فام ذکر شده، اَفتیمون همان گونه‌ی *Cuscuta epithymum* است که در حال حاضر نیز به وفور روی گیاه آویشن می روید و از دیدگاه طب ایرانی خاصیت مسهل سودا دارد و در درمان بیماری های ناشی از غلبه سودا مانند مالیخولیا، مانیا، صرع سوداوی و صداع سوداوی به کار می رود.

در خصوص ماهیت گیاه کُشوث عنوان شده که ساق آن مانل به زردی و تیرگی و گل آن ریزه مانل به سفیدی و تخم آن کوچکتر از تخم ترب و مانل به تدویر و بهترین آن تازه زرد تلخ طعم آن است که بر خارها می روید. ماهیت مذکور با گونه *Cuscuta chinensis* تطابق دارد که در حال حاضر نیز به وفور روی گیاه خارشتر دیده می شود. برای مفرده کُشوث در طب ایرانی اثرات مَفْتَح و مُخْرَج فضول لطیفه از عروق و مُنَقِّی آنها از اخلاط فاسده و مقوی معده، کبد، طحال و رگ های خونی و همچنین مدر بول و حیض و شیر و عرق، ملین طبع و مُنَقِّی رحم ذکر شده است و در درمان تب های مزمن و ورم طحال کاربرد دارد.

کلیدواژه‌ها: اَفتیمون، کُشوث، طب ایرانی، *Cuscuta epithymum*, *Cuscuta chinensis*.

تاریخ دریافت: آذر ۹۴

تاریخ پذیرش: آذر ۹۵

نظیر چین و هند نیز گونه‌های این جنس در درمان اختلالات مربوط به دستگاه ادراری، طحال و کبد مورد استفاده قرار گرفته اند (۱۰).

جنس سِیس (*Cuscuta*) یک گیاه انگلی از خانواده سِیس (*Cuscutaceae*) است که دارای قریب به ۲۰۰ گونه و زیر گونه در دنیا می باشد و ۱۸ گونه از آن در ایران شناسایی گردیده است (۱۱). مطابق بررسی های صورت گرفته، گونه های مختلف این جنس از قدیم الایام تاکنون در کشورهای بسیاری به دلیل خواص درمانی متعدد مورد توجه بوده و مطالعات فیتوشیمیایی برای شناخت ترکیبات مؤثر آنها نیز صورت گرفته است.

در بین گونه های متعدد جنس سِیس، دو گونه اَفتیمون و کُشوث از گیاهانی هستند که در منابع معتبر قدیمی و جدید ایران و دنیا بیشترین نوشتار را دارا می باشند. این گیاهان که به صورت انگلی روی گیاهان دیگر زندگی می کنند، دارای

اَفتیمون و کُشوث دو گیاه بسیار مهم از جنس سِیس (*Cuscuta*) هستند که در قریب به اتفاق متون معتبر طب ایرانی نام برده شده و علاوه بر شرح مفصل در خصوص ماهیت و مشخصات ظاهری قسمت مورد استفاده آنها، به توضیحات کامل در خصوص افعال و خواص آنها نیز پرداخته شده است. قدیمی ترین گفتار به نوشته های دیوسقوریدوس در کتاب حشایش باز می گردد (۱) و پس از آن در قانون ابن سینا (۲)، سیدنه ابوریحان (۳)، الجامع ابن بیطار (۴)، الشامل ابن نفیس (۵) و مخزن الادویه عقیلی خراسانی (۶) می توان شرح های کاملی را جستجو نمود. در متون جدید نیز مطالعات اثربخشی متعددی روی بسیاری از گونه های گیاه *Cuscuta* می توان مشاهده نمود که طی آنها آثار و خواص ضد میکروب، ضد التهاب، محافظت کبدی، ترمیم کننده زخم و ... روی حیوانات آزمایشگاهی مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته است (۸، ۹). علاوه بر این در مکاتب پزشکی بومی برخی کشورها

آفتیمون از قول فزاری مترادف «کمون رومی» معرفی و در ریخت شناسی آن را شامل شکوفه‌ها و تخمهایی که به همراه شاخه‌های خرد و باریک که همگی در هم شکسته و آمیخته‌اند توصیف نموده که خرید و فروش می‌گردد. در این کتاب گیاه آفتیمون به موی انسان تشبیه گردیده است و مانند کتاب قانون، نوع سرخ و تند مزه این گیاه به انواع دیگر ارجح دانسته شده است. بدترین نوع آفتیمون هم بدون تخم، سبز رنگ آن دانسته شده که در اثر مالش از آن بوی صَعتر به مشام برسد که به نوع صَعتری معروف است (۳). در الجامع ابن بیطار به تجارت کُشوٹ واقعی از عراق و شام اشاره، و به رویش آن روی گیاه کتان در کشور مصر نیز اشاره می‌کند. ابن بیطار از قول ابن سمحون کُشوٹ را گیاهی بدون ریشه و به رنگ زرد معرفی می‌کند و از قول احمد بن داود به ماهیت انگلی گیاه کُشوٹ می‌پردازد (۴). نزد صاحب الشامل این گیاه اثری مشابه حاشا دارد به طوری که گمان می‌رود نوعی از حاشا باشد. اندام مورد استفاده این گیاه دانه‌ها و شکوفه‌ها و شاخه‌های نازک سبک و ریز آن است که دارای رنگ قرمز و بویی تند و مزه ای گزنده باشد. بهترین نوع آن دارای رنگی سرخ تر و بویی تندتر و طعمی نیکوتر است که در بیت المقدس می‌روید. ابن نفیس هم این گیاه را انگل سایر گیاهان می‌داند و به این نکته نیز اشاره می‌کند که آن روی همه گیاهان نیز نمی‌روید (۵). در مخزن الادویه آمده است آفتیمون لغت یونانی به معنی دواء الجنون است. نام این گیاه به عربی شَعْرُ الضَّیِّع و به سریانی سورمور و به رومی شیمون و به هندی اکاس بیل و امل بیل معرفی گردیده است. در ریخت شناسی این گیاه در کتاب مخزن الادویه، آفتیمون گیاهی معرفی شده است سرخ رنگ که در بهار و تابستان می‌روید و شاخه‌های آن مانند ریسمان باریک بر گیاهان و اشیایی که نزدیک آن باشند می‌تند و برگ آن بسیار کوچک و دانه‌ی دارد که از دانه‌ی خردل کوچکتر و رنگ آن سرخ مایل به زرد است. رنگ گل آن سرخ مایل به کبودی باریشه‌های بسیار باریک مانند مو می‌باشد. ریشه آن شبیه به ریشه زردک است و تا مدتی در زمین می‌ماند. بهترین نوع آفتیمون اقریطی است که از جزیره اقریطس و بیت المقدس آورند که رنگ آن سرخ و بسیار باریک و تند بو و هر چه سرخ

اندامکهای مکنده بروی ساقه‌های باریک و بسیار نازک شبیه به نخ هستند و قادرند تا با این اندامکهای مکنده به تنه گیاهان مجاور خود نفوذ کرده و از شیرابه‌ی آن گیاهان استفاده کنند. شرح کاملی که از مشخصات ظاهری و نیز موارد استفاده طبی آفتیمون و کُشوٹ در متون معتبر طب ایرانی وجود دارد و نیز شرح مشخصات ساختاری و اثرات بالینی مبتنی بر شواهد که در منابع گیاه شناسی و طبی جدید دنیا بیان گردیده همگی بر جدا بودن این دو گونه از یکدیگر اذعان داشته و آنها را بر اساس رنگ، بو، میزبان‌های شاخص و محل زندگی و اثرات دارویی بر اندامهای مختلف بدن انسان، به خوبی از یکدیگر تفکیک و معرفی می‌نماید. در این تحقیق که بر مبنای جستجو در منابع معتبر طب ایرانی و منابع جدید گیاه شناسی و طبی روز دنیا صورت پذیرفته است، نحوه شناسایی دو گونه آفتیمون و کُشوٹ بر اساس مشخصات ظاهری و دارویی آنها و نیز خواص و کاربرد های طبی هر کدام به روشنی بیان گردیده است (۱-۶، ۸، ۹).

سیری در منابع گذشته:

مطابق توصیف دیوسقوریدوس در گفتار چهارم کتاب حشایش که به کتاب ریشه‌ها نیز معروف است، آفتیمون گیاه گل داری است که شاخه‌های نازک، سبک و دارای رشته‌هایی همچون مو می‌باشد (۱). در این کتاب نقلی از مفرده دیگر که واجد خصوصیات ریخت شناسی آفتیمون باشد، نیامده است. ابن سینا در قانون، دو مفرده سیس صغیر و کُشوٹ را معرفی می‌کند. سیس صغیر در این کتاب گیاهی است با ساقه ای ترد و زود شکن، دارای گل و تخم‌هایی به رنگ سرخ که بسیار تیز و تند مزه است و خواص طبی آن مشابه خواص گیاه حاشا بوده، لیکن از حاشا مؤثرتر است و بعضی آن را از تیره حاشا پنداشته‌اند. از نظر ابن سینا بهترین نوع سیس صغیر از جزیره‌ی کریت یا قبرس آورده می‌شده که به رنگ سرخ روشن بوده و هرچه در سرخی تیره‌تر و در بو تندتر بود مرغوب‌تر محسوب می‌گردید. کُشوٹ در قانون گیاهی الیافی و مشابه لیف مکی است که بر خارها و درختها می‌پیچد، برگ‌ی ندارد و گل‌های کوچک سفید روی آن دیده می‌شود. مزه اش تلخ و گس است و تلخی بیشتر احساس می‌شود (۲). در صیدنه ابوریحان،

مقوی معده، کبد، طحال و رگ های خونی بوده، در درمان تب های مزمن و ورم طحال مفید است. این دارو همچنین مدر بول و حیض و شیر و عرق، مُلَین طبع و مُنَقّی رحم می باشد. کُشوٲ به صورت موضعی در درمان نقرس و جرب مورد مصرف بوده است (۱-۶).

مشخصات گیاهشناسی:

کلید شناسایی اَفتیمون و کشوٲ از جنس سیس (Cuscuta) الف- خامه ها جدا از هم، کلاله کروی (سرسنجاقی) ساقه به رنگ زرد کم رنگ، گلها زرد رنگ، میوه کپسول شکوفا کروی-مخروطی، دانه تخم مرغی قهوه‌ای رنگ

C.chinensis

اب- خامه‌ها جدا از هم، کلاله دراز و کشیده، ساقه به رنگ قرمز، گلها قرمز رنگ، میوه کپسول شکوفا کروی-مسطح، دانه کوچک و گرد، قهوه‌ای کم رنگ

C.epithymum

کُشوٲ، سیس کُشوٲ

نام علمی: Cuscuta chinensis Lam.

نام متداول: Common dodder

خانواده: Cuscutaceae

گیاه یک ساله، انگل روی گیاهان دیگر، ساقه‌ها بسیار باریک و نخ مانند و متعدد، صاف، بدون سبزینه، زرد روشن، بدون برگ، گل آذین کروی و متراکم، گل‌ها ریز به طول ۲ تا ۳/۵ میلی متر سفید یا زرد کم رنگ، دُمگل کوتاه یا وجود ندارد، گلها پنج قسمتی، لوبهای کاسه‌ی گل سه‌گوش، در انتها ضخم، کمی کوتاهتر از جام گل، قسمت آزاد جام گل سه‌گوش نوک تیز، پرچمها معمولا کوتاهتر از قسمت آزاد جام، طول میله پرچمها بلندتر از طول بساک، بساک ها زرد رنگ، خامه ها دوتایی، جدا از هم، تخمدان کروی، کلاله کروی (سر سنجاقی)، میوه کپسول شکوفا با شکاف حلقوی، دارای ۲ تا چهار دانه گرد به طول ۱/۲۵ میلی متر، زمان گل دهی بهار و تابستان (۱۱).

تر، باریک تر و تندبو تر باشد بهتر است. آنچه در بهار جمع آوری شود دارای گل و آنچه در تابستان دارای دانه است ولی در بیشتر مواقع هر دو مشاهده می شود. در ریخت شناسی کُشوٲ نیز آمده که آن گیاهی است مانند ریسمان باریک و بی برگ و ساق و رنگ آن مائل به زردی و تیرگی که بر خارها و گیاهان می تند و گل آن ریزه مائل به سفیدی و تخم آن کوچکتر از تخم ترب است. رنگ کُشوٲ سرخ مائل به زردی و بعضی زرد مائل به سفیدی و بهترین آن تازه‌ی زرد تلخ طعم آن است که قوت آن تا سه سال باقی می ماند (۶).

مصارف درمانی گیاه در طب ایرانی:

اَفتیمون مُحَلَّل، مُلَطَّف، مُفَتِّح سُدِّد، مُسَهِّل سُودا و بلغم و مؤثر در تفریح و تقویت قلب است. این گیاه در امراض دماغی و عصبانی از قبیل صُداع [سردرد] و تشنج امتلابی، صرع، مالپخولیا، مانیا، جنون، کابوس و وسواس سوداوی مؤثر است. همچنین در درمان فالج [شلی یک نیمه بدن در درازا]، لَقوه [عَلَتی در صورت است که بر اثر آن نیمی از صورت به جهت غیرطبیعی کشیده می شود و هیئت طبیعی آن تغییر می کند و حالت مناسب به هم رسیدن لب‌ها و دو پلک چشم از میان می رود. از علامات آن ریزش آب دهان و بزاق در طرفی از صورت است]، خَلَدَر [سستی اندام و باطل شدن حس لمس]، اوجاع مفاصل و سرطان مُتَقَرِّح مورد مصرف داشته است. اَفتیمون از درمان های مؤثر صُداع سوداوی و توحش [وحشت و ترس] و خفقان [اختلاج القلب: حرکت اختلاجی است که عارض قلب شود. سبب آن می تواند هر چیزی که باعث آزار قلب شود باشد. حرکت مضطربه شبیه به اختلاج است که قلب را عارض گردد و سببش هر شیء مؤذی و مولم قلب است و آن در نفس دل یا در غلاف او یا در اعضای متصله مجاوره و مشارکه به آن مثل معده و دماغ و جگر و ریه و حجب و مراق و امعا و رحم و یا در جمیع بدن باشد] است. این گیاه مفتح سُدِّد و مُسَكِّن موضعی است و در درمان سردرد، تشنج ریخی، قولنج، جَرَب و ورم طحال به کار می رفته است (۱-۶).

گیاه کُشوٲ، مُلَطَّف، مُفَتِّح و مُخْرِج فضول لطیفه از عروق و مُنَقّی آنها از اخلاط فاسده است. کُشوٲ پاکسازی کننده و

این جنس در درمان اختلالات مربوط به دستگاه ادراری، طحال و کبد مورد استفاده قرار می‌گیرند. در چین گیاه آفتیمون (*Cuscuta chinensis*) را به منظور بهبود بینایی، ناتوانی جنسی و نیز پیشگیری از ناباروری به نوشیدنی‌ها اضافه می‌شود (۱۲). علیرغم تعدد مقالات پیش‌بالینی در زمینه آثار فارماکولوژیک این جنس، مطالعه‌ای که تایید کننده اثرات بالینی این گیاه باشد یافت نشد.

در مورد گیاه کُشوث (*Cuscuta chinensis*) به دلیل قدمت استفاده در کشورهای مختلف، بررسی‌های متعددی صورت گرفته و طیف وسیعی از اثرات بیولوژیک در مطالعات سلولی و حیوانی به اثبات رسیده است. از نتایج تحقیقات ذکر شده می‌توان به مواردی نظیر اثرات محافظتی روی پوست و کبد، اثرات ضد پوکی استخوان، تنظیم کننده عملکرد سیستم ایمنی، اثرات ضد تومور و آنتی‌اکسیدان اشاره کرد (۱۳).

نتیجه گیری:

با توجه به توصیفات ریخت‌شناسی که تحت عنوان ماهیت در منابع طب ایرانی برای گیاه آفتیمون آمده و در همه‌ی آنها ذکر گردیده که گل و تخم‌هایی به رنگ سرخ، شاخه‌های نازک، سبک و رشته‌هایی همچون مو دارد (۲-۶)، و همچنین قید شده که واژه آفتیمون یک لغت یونانی است (۶، ۷) و با این تفسیر که "epi" در زبان لاتین به معنای روی و "thymum" به معنای مربوط به *thymus* که همان آویشن می‌باشد است، می‌توان اینگونه نتیجه گرفت که واژه‌ی آفتیمون یک نوشتار عربی برگرفته شده از لغت *epithymum* می‌باشد و گیاهی که برای آن خاصیت مسهل سودا و در نتیجه درمان بیماری‌های ناشی از غلبه سودا مانند مالیخولیا، مانیا، صرع سوداوی، صداع سوداوی و غیره قائل بوده‌اند، در حقیقت گونه *Cuscuta epithymum* است که روی گیاه آویشن روییده باشد و به همین دلیل بوده که در منابع طب ایرانی ذکر گردیده که شکوفاست و تخم و شاخه‌های خرد و باریک و در هم شکسته و این جمله با یکدیگر آمیخته باشد و صیادنه او را به این صفت فروشند و گویند او گل درختی است که به صَعتر ماند و او را بخور زیادت باشد از صَعتر و سر او باریک باشد و

پراکندگی در جهان: اروپا، ایران، افغانستان، پاکستان، عراق، شبه جزیره عربستان تا سیلان و به سمت جنوب تا چین
در ایران: شمال، شمال غرب، مرکز و جنوب شرق. این گونه در اطراف جاده‌های اصلی و کنار زراعتها و اغلب پیچیده روی گیاهان خار شتر، جارو و چرخه دیده می‌شود (۱۱).
آفتیمون

نام علمی: *Cuscuta epithymum* Murr.

نام متداول: Dodder, Thyme dodder

خانواده: Cuscutaceae

گیاه یک ساله، انگل روی گیاهان دیگر، ساقه‌ها متعدد، باریک تا متوسط، صاف بدون سبزینه، سفید، زرد یا قرمز، بی برگ، گل آذین کروی و متراکم دارای ۸ تا ۱۲ گل، گل‌ها به طول ۲/۵ تا ۴ میلی‌متر، اغلب سفید یا صورتی، لوب‌های کاسه سه گوش یا تخم مرغی با نوک تیز، گاهی ارغوانی، جام گل سه گوش تخم مرغی با نوک تیز و بلند، قسمت آزاد جام کوتاهتر از لوله جام، پرچم‌ها کوتاهتر از قسمت آزاد جام، میله‌های پرچم طولیتر از بساک، خامه دوتایی، جدا از هم، مساوی یا کوتاهتر از کلاله، تخمدان کروی، میوه کپسول کروی-مسطح، باز شونده با شکاف حلقوی، دانه‌ها معمولاً ۴ عدد، تخم مرغی شکل، به طول ۱ تا ۱/۲ میلی‌متر، با زاویه درونی، قهوه‌ای کم رنگ، زمان گل دهی بهار تا اوائل تابستان.

پراکندگی در جهان: اروپا، ترکیه، قفقاز، سیرری، پاکستان، فلسطین، شمال آفریقا.
در ایران: شمال، شمال غرب، غرب، مرکز، شمال شرق، شرق و جنوب. این گونه اغلب بروی گیاه آویشن (حاشا یا صَعتر) دیده می‌شود (۱۱).
موارد مصرف امروزی:

تاکنون مطالعات اثربخشی متعددی روی بسیاری از گونه‌های گیاه *Cuscuta* انجام پذیرفته است که طی آنها آثار و خواص ضد میکروب، ضد التهاب، محافظت کبدی، ترمیم کننده زخم و ... روی حیوانات آزمایشگاهی مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته است (۱۰، ۱۳). علاوه بر این در مکاتب پزشکی بومی برخی کشورها نظیر چین و هند، گونه‌هایی از

نیک به شبه موی، و منفعت او از انواع او زیادت باشد که بوی تیزتر باشد و به لون سرخ بود و چون در کف مالیده شود از او بوی صَعتر آید و این نوع را صَعتری خوانند، چون او را نسبت به بوی او کنند. و در مورد کُشوٹ نیز همانگونه که در منابع طب ایرانی ذکر گردیده که گیاهی است بی برگ که گل های کوچک سفید دارد، بر خارها و درخت ها می پیچد (۲-۷)، بدون ریشه و به رنگ زرد است (۴-۷)، مانند نخ به گیاهانی که می چسبد از شیره آنها تغذیه کرده باعث از بین رفتن آنها می گردد (۴-۶) و نیز گفته شده از ایران صادر می گردد (۷)، ساق آن مائل به زردی و تیرگی و گل آن ریزه مائل به سفیدی و تخم آن کوچکتر از تخم ترب و مائل به تدویر و رنگ آن سرخ مائل به زردی و بعضی زرد مائل به سفیدی و بهترین آن تازه زرد تلخ طعم آن است و برای آن اثرات مُلَطِّف، مِفْتَح و مُخْرِج فضول لطیفه از عروق و مُنَقِّی آنها از اخلاط فاسده، پاکسازی کننده و مقوی معده، کبد، طحال و رگهای خونی، درمان تبهای مزمن و ورم طحال، همچنین مدر بول و حیض و شیر و عرق، مُلین طبع و مُنَقِّی رحم قائل بوده اند، می توان اینگونه نتیجه گرفت که گیاهی که با نام کُشوٹ در منابع طب ایرانی مطرح شده در واقع همان گونه *Cuscuta chinensis* است که اکثرا روی خارشتر دیده می شود.

References:

- ۱ . دیوسکوریدس پدانیوس. کتاب دیسکوریدس (الحشایش)، مبانی پزشکی و کاربرد داروهای گیاهی، جانوری، معدنی و سم شناسی، ترجمه فارسی، تحقیق و پی نویسی: سید محمود طباطبایی، مرکز تحقیقات اخلاق و تاریخ پزشکی، ۱۳۹۰، جلد ۴، صص ۱۹۶، ۱۹۷
- ۲ . سینا ابوعلی (شیخ الریسی). قانون در طب. ترجمه شرفکندی(هه ژار) عبدالرحمان. کتاب دوم. انتشارات: سروش، ۱۳۶۲، صص ۶۶ و ۱۸۷.
- ۳ . بیرونی ابوریحان. صیدنه. ترجمه فارسی نیمه اول قرن هشتم هجری از ابوبکر بن علی بن عثمان کاسانی به کوشش منوچهر ستوده و ایرج افشار. تهران (شرکت افست، سهامی عام)، ۱۳۵۸، ص ۷۶.
- ۴ . ابن بیطار. الجامع فی الادویة المفردة. موسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، ۱۳۸۷، صص ۳۸، ۳۹، ۶۲۱، ۶۲۰.
- ۵ . القرشی علاءالدین (ابن نفیس). الشامل فی الصناعاته الطبیة. تحقیق: یوسف زیدان، منشورات المجمع الثقافی، ابوظبی، بخش دوم و بیست و پنجم، مقاله ۳۳ و ۱۰۰، صص ۱۸۰-۱۷۳ و صص ۷۰-۶۱.
- ۶ . عقیلی علوی خراسانی شیرازی سید محمد حسین بن محمد هادی. مخزن الادویة. موسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل، ۱۳۸۷، صص ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۷۴۸، ۷۴۹.
7. Botanicheskii institut (Akademiia nauk SSSR). Mifal tirgume ha-mada ha-Yisreeli. Smithsonian Institution. Libraries. Flora of USSR. Springfield, Va.: Israel Program for Scientific Translations ;1968
8. Ibrahim M, Rehman K, Hussain I, Farooq T, Ali B, Majeed I, Akash MSH. Ethnopharmacological Investigations of Phytochemical Constituents Isolated from the Genus Cuscuta. Crit Rev Eukaryot Gene Expr. 2017;27(2):113-150.
9. Ahmad A, Tandon S, Xuan TD, Nooreen Z. A Review on Phytoconstituents and Biological activities of Cuscuta species. Biomed Pharmacother. 2017 Aug; 92:772-795.
- ۱۰ . امامی، سید احمد؛ همکاران؛ کتاب مرجع گیاهان دارویی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، جلد اول، ص ۴۳۶، ۱۳۸۹.
- ۱۱ . قهرمان جعفری، عفت، فلور ایران شماره ۱۲۶، تیره سس، موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، ۱۳۹۶، صص ۴، ۵، ۶، ۹، ۲۷.
12. Ma, H.X., Z.L. You, and X.Y. Wang, Effect of total flavones from Cuscuta chinensis on expression of Fas/FasL, PCNA and HB-EGF in SD rats model with bromocriptine-induced abortion. Zhong Yao Cai, 2008. 31(11): p. 1706-9.
13. Donnapee S, Li J, Yang X, Ge A, Donkor PO, Gao X, Chang Y. Cuscuta chinensis Lam.: A systematic review on ethnopharmacology, phytochemistry and pharmacology of an important traditional herbal medicine Journal of Ethnopharmacology 157, 2014: 292-308.